

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2022-77-32-43>
УДК 378.1:37

ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 011 ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

© Божко Н. В.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Божко Наталія Василівна: ORCID: 0000-0003-0685-5037; natvb@ukr.net, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри «Педагогіки, методики та менеджменту освіти», Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

У статті розглянуто питання формування переліку освітніх компонентів освітньої програми «Освітні, педагогічні науки» для підготовки за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки першим бакалаврським рівнем.

Визначено переліки посад, на які можуть бути працевлаштовані випускники освітньої програми на підставі Національного класифікатора професій та інших нормативно-правових документів, а також закладів освіти, в яких вони можуть працювати.

Проаналізовано освітні програми закладів вищої освіти України для підготовки бакалаврів за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки та їх освітній фокус. Визначено, що всі освітні програми, незалежно від їх назви, спрямовані на підготовку фахівців у сфері освіти та педагогіки, соціально-виховної та культурно-дозвіллевій діяльності.

На прикладі Української інженерно-педагогічної академії докладно розглянуто питання формування змісту освітньої програми «Освітні, педагогічні науки» першого бакалаврського рівня з огляду на мету підготовки і можливі посади педагогічних працівників, які можуть обіймати її випускники.

Зосереджено увагу на таких посадах педагогічних працівників як асистент вчителя та педагог-організатор, проаналізовано нормативні документи (листи та накази Міністерства освіти і науки), які регламентують їх діяльність. Встановлено відсутність стандартів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки та професійних стандартів з зазначених професій.

Наведено загальну характеристику професій асистент вчителя (в тому числі з інклюзивним та інтегрованим навчанням) та педагога-організатора. Проаналізовано діяльність цих педагогічних працівників, визначені кваліфікаційні вимоги до них та трудові функції, які вони можуть виконувати.

Досліджені погляди науковців щодо визначення поняття «професійної компетентності» асистента вчителя та педагога-організатора, а також компонентів, що входять до його структури.

Доведено можливість підготовки майбутнього асистента вчителя та педагога-організатора за однією освітньою програмою враховуючи співпадіння в більшості випадків кваліфікаційних вимог до цих фахівців. З огляду на знання, якими повинні володіти асистент вчителя та педагог-організатор, визначено орієнтовний перелік освітніх компонентів для використання в процесі навчання в закладах вищої освіти (що забезпечує їх варіативність) та рекомендації щодо його застосування (з огляду на освітній фокус програми, вимоги стейкхолдерів, можливості науково-педагогічних працівників).

Ключові слова: освітні, педагогічні науки, бакалавр, асистент вчителя, педагог-організатор, освітня програма, освітні компоненти.

N. Bozhko "Formation of the content of bachelor's training in the specialty 011 Educational and pedagogical sciences".

The article deals with the issue of forming a list of educational components of the educational program "Educational and Pedagogical Sciences" for training students majoring in the specialty 011 "Educational and Pedagogical Sciences" at the first bachelor's level.

The lists of positions for which graduates of the educational program can be employed on the basis of the National Classification of Occupations and other regulatory documents, as well as education institutions in which they can work, are determined.

The article analyzes the educational programs of Ukrainian higher education institutions for the training of bachelors in the specialty 011 "Educational and Pedagogical Sciences" and their educational focus. It is determined that all educational programs, regardless of their name, are aimed at training specialists in the field of education and pedagogy, social and educational, cultural and leisure activities.

Based on the example of Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, the article examines in detail the issues of forming the content of the educational program "Educational and Pedagogical Sciences" of the first bachelor's degree, taking into account the purpose of training and possible positions of pedagogical workers that its graduates can hold.

Attention is focused on such positions of pedagogical workers as a teacher's assistant and a teacher-organizer; the regulatory documents (letters and orders of the Ministry of Education and Science) that regulate their activities are analyzed. The article highlights the absence of higher education standards in the specialty 011 "Educational and Pedagogical Sciences" and professional standards for these professions.

A general description of the professions of a teacher's assistant (including inclusive and integrated education) and a teacher-organizer is given. The activities of these teaching professionals are analyzed, the qualification requirements for them and the labor functions they can perform are determined.

The views of scientists on the definition of the concept of "professional competence" of a teacher's assistant and a teacher-organizer, as well as the components that make up its structure, are studied.

The possibility of training a teacher's assistant and a teacher-organizer within one and the same educational program is proved, given identical qualification requirements for these specialists in most cases. Taking into account the knowledge that a teacher's assistant and a teacher-organizer should have, an indicative list of educational components to use in the process of studying at higher education institutions (which ensures their variability) and recommendations for its application (taking into account the educational focus of the program, stakeholder requirements, and opportunities of research and teaching staff) are determined.

Keywords: educational, pedagogical sciences, bachelor, teacher's assistant, teacher-organizer, educational program, educational components.

Постановка проблеми. Сучасній професійній освіті України властиві наступність та ступеневість, що дозволяє людині підвищувати свій професійний рівень протягом усього життя, переходячи від одного типу навчального закладу до іншого. Наступність та ступеневість професійної освіти також можна реалізувати в межах одного закладу вищої освіти, якщо він забезпечує підготовку здобувачів освіти за різними рівнями в межах однієї спеціальності.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015р. №266 «Про затвердження переліку галузей та спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [9] до галузі знань 01 Освіта/Педагогіка було внесено спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки (наряду з іншими педагогічними спеціальностями). Це дало можливість закладам вищої освіти розширити перелік освітніх програм, за якими може здійснюватись підготовка та побудувати їх таким чином, щоб здобувач освіти обравши одну спеціальність зміг опанувати її на бакалаврському та магістерському рівні, забезпечивши, таким чином, наступність та ступеневість своєї освіти, а також спектр можливостей працевлаштування.

У зв'язку з цим перед закладами вищої освіти постала задача розробити освітні програми зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, які б відповідали різним рівням освіти, забезпечували підготовку педагогічних працівників у відповідності до їх

кваліфікаційних вимог, надавали можливість реального працевлаштування випускників.

Вивчення питання щодо формування змісту освітніх програм зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки повинно розпочинатися з першого (бакалаврського) рівня, оскільки саме з цього рівня починається процес навчання в закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для того, щоб сформувавши зміст освітньої програми зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки першого (бакалаврського) рівня, спочатку слід визначитися з тим, підготовку яких фахівців вона може забезпечувати.

Відповідаючи на це питання слід звернутися до низки документів, а саме:

- Національного класифікатора професій [5], розділ 3 (оскільки саме цей розділ передбачає наявність у претендента на посаду освіти рівня «бакалавр»);

- постанови КМУ «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» (від 14.08.2000р. №963) [10];

- кваліфікаційних вимог до конкретних професій (визначених професійними стандартами або посадовими інструкціями – за наявності).

Зауважимо, що сама спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки є досить широкою і передбачає на першому рівні вищої освіти підготовку фахівців у сфері освіти та педагогіки, соціально-виховної та культурно-дозвіллевої діяльності.

Виходячи з цього можливими посадами для подальшого працевлаштування випускників можуть бути наступні:

- 1) педагог-організатор;
- 2) організатор позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми;
- 3) педагог-організатор соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю;
- 4) методист позашкільного навчального закладу (центрів дитячої та юнацької творчості, дитячих розвивальних центрів тощо);
- 5) асистент вчителя;
- 6) асистент вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням;
- 7) асистент вихователя соціального по роботі з дітьми-інвалідами;
- 8) вихователь в освітніх установах і їх структурних підрозділах (інтернаті при школі, гуртожитку, групах, групах продовженого дня тощо), інших установах і організаціях;
- 9) лаборант (освіта);
- 10) культорганізатор закладів освіти;
- 11) інструктор культурно-просвітнього закладу тощо.

Обіймати перелічені посади можна в наступних закладах: загальноосвітні, позашкільні заклади освіти, центри дитячої та юнацької творчості, дитячі розвивальні центри, інклюзивно-ресурсні центри, інші освітні установи та їх структурні підрозділи (інтернати, гуртожитки, групи, групи продовженого дня тощо), культурно-просвітницькі заклади, інші установи і організації.

З огляду на єдину державну електронну базу з питань освіти (ЄДЕБО) у 2022-2023 н.р. навчання за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки першим (бакалаврським) рівнем здійснюють наступні заклади вищої освіти (в дужках вказані назви освітніх програм):

- Західноукраїнський національний університет (Освітні, педагогічні науки. Викладання психолого-педагогічних дисциплін),
- Міжнародний гуманітарний університет (Освітні, педагогічні науки),
- Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Освітні, педагогічні науки. Соціально-виховна і культурно-дозвіллова діяльність в закладах освіти та громадах; Освітні, педагогічні науки. Соціально-виховна і культурно-дозвіллова діяльність в закладах освіти та школах),
- Національний університет водного господарства та природокористування (Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю);

- Національний педагогічний університет ім. Драгоманова (Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю);

- Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка (Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю);

- Університет Григорія Сковороди в Переяславі (Освітня діяльність педагога в умовах інклюзії; Соціально-виховна й дозвіллова діяльність з дітьми в освітніх, позашкільних закладах і громадах);

- Українська інженерно-педагогічна академія (Освітні, педагогічні науки).

Це перелік закладів вищої освіти може бути доповнений тими, які мають освітні програми бакалаврського рівня з зазначеної спеціальності, але не здійснили набір абітурієнтів у 2022-2023 н. р.

Подальший розгляд питання щодо формування змісту освітньої програми буде здійснено на прикладі Української інженерно-педагогічної академії.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розгляді питання формування змісту освітньої програми «Освітні, педагогічні науки» першого бакалаврського рівня, логічного обґрунтування орієнтовного переліку освітніх компонентів, що можуть увійти до її складу.

Виклад основного матеріалу. Освітня програма була розроблена у 2021 році і її метою є підготовка фахівців у сфері освіти (в тому числі інклюзивної), педагогіки та соціально-виховної роботи, організаторів освітнього-виховного процесу (в тому числі з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами - ООП), здатних до вирішення актуальних соціально-педагогічних питань та проблем у галузі освіти та соціального виховання, формування і розвиток їх загальних, професійних та інтегральної компетентностей.

Випускники освітньої програми можуть обіймати наступні посади педагогічних працівників (згідно з Національним класифікатором професій) [5]:

- 2359.2 Педагог-організатор;
- 2359.2 Педагог-організатор соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю;
- 2359.2 Організатор позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми;
- 2359.2 Методист позашкільного навчального закладу (центрів дитячої та юнацької творчості, дитячих розвивальних центрів тощо);
- 3340 Асистент вчителя;

- 3340 Асистент вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням;

- 3340 Асистент вихователя соціального по роботі з дітьми-інвалідами;

- 3340 Вихователь в освітніх установах і їх структурних підрозділах (інтернаті при школі, гуртожитку, групах, групах продовженого дня тощо), інших установах і організаціях.

Вище було зазначено, що при визначенні переліку посад на які можуть бути працевлаштовані випускники освітньої програми бакалаврського рівня слід орієнтуватися на розділ 3 Національного класифікатора професій, оскільки саме цей розділ передбачає наявність у претендента на посаду освіти рівня «бакалавр». Але з наведеного переліку посад на які можуть бути працевлаштовані випускники Української інженерно-педагогічної академії є й такі, які належать до розділу 2. Це обґрунтовується тим, що для педагогічних працівників обов'язковою є процедура атестації (всєбічне та комплексне оцінювання їх педагогічної діяльності) за результатами якої їм встановлюється, підтверджується або підвищується кваліфікаційна категорія, визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді. Присвоєння відповідної кваліфікаційної категорії вимагає дотримання низки умов, однією з яких є наявність освіти відповідного рівня. В деяких випадках одна педагогічна професія може мати декілька кваліфікаційних категорій до кожної з яких є свої вимоги до рівня освіти. Найнижча кваліфікаційна категорія може вимагати освіти бакалаврського рівня, а найвища – магістерського рівня (за яким і могла бути здійснена приналежність педагогічної професії до розділу 2 Національного класифікатора професій). Це також свідчить про наступність та ступеневість в опануванні професії.

Для формування змісту освітньої програми слід попередньо проаналізувати діяльність педагогічних працівників на посади яких можуть бути працевлаштовані випускники освітньої програми. Умовно посади, на які можуть бути працевлаштовані випускники освітньої програми Української інженерно-педагогічної академії, можна розподілити на 2 групи: 1 – посади, які передбачають надання допомоги вчителю, вихователю, здобувачу освіти з особливими освітніми потребами під час організації та здійсненні освітнього процесу (асистент вчителя, асистент вихователя), 2 – посади, які

передбачають організаційно-виховну і організаційно-масову діяльність в межах і поза межами освітнього процесу (педагог-організатор, вихователь в освітніх установах, організатор позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми, методист позашкільного навчального закладу).

Діяльність всіх педагогічних працівників та вимоги до їх освітньо-кваліфікаційного рівня повинні бути регламентовані в Україні відповідними професійними стандартами. Але, на жаль професійних стандартів, які б регламентували діяльність перелічених вище педагогічних працівників, на даний час ми не маємо. Крім того, ми також не маємо стандарту вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки першого бакалаврського рівня. Тому заклади вищої освіти в своїй проєктувальній діяльності орієнтуються на загальні рекомендації до розробки освітніх програм та створюють внутрішні стандарти.

Посаду асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням було введено до Класифікатора професій у 2010 році (Наказ Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 3273) та внесено до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 06.12.2010 р. № 1205).

У 2012 році посаду асистента вчителя було внесено до Переліку посад педагогічних і науково-педагогічних працівників (Постанова КМУ «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 346).

У 2012 році лист МОНУ №1/9–675 від 25 вересня «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» визначив орієнтовну кваліфікаційну характеристику асистента вчителя у класі з інклюзивним навчанням та основні позиції його діяльності [14].

У 2018 році наказом МОНУ №609 від 8 червня було затверджено Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, серед членів якої було вказано асистента вчителя/вихователя та основні функції, які він виконує в команді [11].

У 2020 році лист МОНУ №1/9–495 від 31 серпня «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 н. р.»

визначив інструктивно-методичні рекомендації з організації навчання. Також в цьому документі докладно розглянута посада асистента вчителя та діяльність команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами [13].

Асистент вчителя перебуває в партнерстві з усіма педагогічними працівниками та забезпечує єдність вимог до виконання освітньої програми та забезпечення реалізації індивідуальної програми розвитку учня з ООП. Його робота може будуватися на принципі «спільне викладання», при якому формується розподіл обов'язків між педагогами, що працюють в класі, надаючи можливість використовувати сильні сторони один одного. У такому випадку вчитель здійснює навчання, а асистент вчителя надає підтримку в освітньому процесі учням, що її потребують. При цьому асистент вчителя не веде самостійно урок, не дає самостійно завдань під час уроку чи домашніх завдань, не здійснює оцінювання учнів, не звільняє учнів від уроків, у тому числі не складає розклад відвідування уроків учнем з особливими освітніми потребами, не обирає самостійно навчальний матеріал та методики викладання без узгодження з вчителями, які працюють у цьому класі [13].

Асистент вчителя є учасником шкільної команди психолого-педагогічного супроводу та виконує функції відповідно до Примірного положення про команду супроводу, бере участь в розробці індивідуальної програми розвитку, але не розробляє її самостійно [11].

Оскільки на сьогодні відсутній професійний стандарт підготовки асистента вчителя, тому не можна говорити про затверджений на нормативному рівні перелік професійних компетентностей, якими він повинен володіти. Є статті науковців, які досліджують це питання, в яких зроблені припущення стосовно переліку професійних компетентностей асистента вчителя.

Так, наприклад, І. Гончарова на підставі аналізу наукових джерел і досліджень, визначає педагогічну компетентність асистента вчителя (оскільки ця посада належить до переліку посад педагогічних працівників, а діяльність, яку здійснює асистент педагога є педагогічною, автор вживає поняття «професійна компетентність» та «педагогічна компетентність» як тотожні) та компоненти, що входять до її складу. А саме [2]:

- *продуктивна компетентність*, що передбачає навички працювати задля отримання результату, здатність виробляти

власний продукт, ухвалювати рішення та нести відповідальність за них;

- *автономізаційна компетентність*, що реалізується через здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможності; готовність і потреба навчатися протягом усього життя;

- *мотиваційна компетентність*, яка розглядається як володіння інформаційними технологіями, уміння добувати, опрацьовувати й використовувати різні види інформації з різноманітних джерел;

- *когнітивна компетентність* – знання, уміння та навички в конкретній сфері, спеціальності, знання основ законодавства України про освіту, державних стандартів освіти, міжнародних документів про права дитини, сучасних досягнень науки й практики в галузі педагогіки, особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку, ефективних методів, форм та прийомів роботи з дітьми;

- *інклюзивна компетентність* спостерігається в готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі, здатності прислухатись, помічати й адаптуватись до потреб кожної дитини, бачити та спиратись на сильні сторони, ставити адекватні вимоги до дитини;

- *особистісна компетентність* – терпимість, доброзичливість, чуйність, урівноваженість, толерантність, рефлексія та людяність;

- *комунікативна компетентність* передбачає вміння вступати в комунікацію, бути зрозумілим, спілкування без обмежень усно, письмово, рідною та іноземними мовами;

- *моральна компетентність* розглядається як готовність дотримуватися моральних норм;

- *соціальна* – це вміння безконфліктно співіснувати, здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; разом з іншими фахівцями складати індивідуальну програму розвитку дитини;

- *рефлексивно-прогностична* – ведення спостережень та аналіз динаміки розвитку учня; на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини брати участь у розробці індивідуальної програми розвитку та її реалізації.

У навчально-методичному посібнику «Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання» [1] професійну компетентність асистента вчителя

розглядають як сукупність спеціальних, ключових та базових компетентностей. А у складі спеціальної виділяють пізнавально-мотиваційну, діагностичну, рефлексивну, кооперативну, комунікативну та полікультурну компетентності.

О.Татаринцев у своїй статті на основі аналізу інформаційних джерел визначає педагогічну компетентність (розуміючи її як професійну) та виділяє в її складі наступні компоненти: мотиваційний, операційний, когнітивний, рефлексивний, прогностичний [12].

Найбільш цікавим, з нашої точки зору, є підхід до визначення компетентності асистента вчителя та її складових зроблений науковцями за результатами дослідження міжнародної та вітчизняної практики діяльності асистентів педагогів (вчителів, вихователів) [7].

Науковці визначають перелік ключових компетентностей, які повинні бути сформовані у асистента вчителя [7]:

- *етична компетентність*: здатність усвідомлювати й поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі;

- *правова компетентність*: здатність орієнтуватися у нормативній базі розвитку інклюзивної освіти;

- *методологічна компетентність*: здатність орієнтуватися в методології педагогіки, вміти конструювати й проектувати навчально-виховний процес, свою професійно-педагогічну діяльність;

- *мовно-комунікативна компетентність*: здатність до спілкування державною мовою та рідною мовою дитини (для асистентів педагогів дітей етнічних та лінгвістичних груп), розвивати мовно-комунікативну компетентність учнів;

- *інформаційно-цифрова компетентність*: здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності, ефективно використовувати наявні та створювати нові цифрові освітні ресурси, використовувати спеціальні технічні та /чи цифрові засоби, обладнання;

- *психологічна компетентність*: здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові особливості учнів, використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, «я»-ідентичності, здатність до формування мотивації й організації пізнавальної діяльності учнів, заохочення до соціальної участі;

- *моніторингово-оцінювальна компетентність*: здатність до здійснення моніторингу й оцінювання розвитку дитини;

- *методична компетентність*: здатність до педагогічної підтримки дітей з ООП;

- *компетентність педагогічного партнерства*: здатність до роботи в команді з педагогами, профільними фахівцями та батьками з метою підтримки дітей з ООП при навчанні, вихованні та розвитку;

- *емоційна компетентність*: здатність усвідомлювати особисті відчуття й почуття, керувати власними емоційними станами, демонструвати навички емпатії;

- *інклюзивна компетентність*: здатність розбудовувати інклюзивне освітнє середовище, до забезпечення сприятливих умов в освітньому середовищі для дітей залежно від їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів;

- *здоров'язбережувальна компетентність*: здатність до дотримання безпечного, здоров'язбережувального освітнього середовища, здатність надавати учням домедичну допомогу, здатність до запобігання і протидії булінгу, різним проявам насильства, до управління поведінкою (у тому числі гіперактивністю та агресивністю);

- *здатність до навчання впродовж життя*: здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок.

Ми звикли, що ключові компетентності це такі, що необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування. Вони починають формуватися ще в школі і продовжують формуватися по її закінченню в тих закладах освіти, які людина обирає собі для отримання професії (спеціальності).

З огляду на наведений вище перелік ключових компетентностей асистента педагога (вчителя, вихователя) можна зазначити, що серед них є такі, які дійсно можна віднести до ключових з огляду на Європейські еталонні рамки та нормативні документи, що регламентують функціонування системи освіти нашої країни. Але можна виділити і такі, що можна вважати суто професійними. Якщо порівняти перелік ключових компетентностей зроблений науковцями за результатами дослідження міжнародної та вітчизняної практики діяльності асистентів педагогів (вчителів, вихователів) з тими компетентностями, що визначені науковцями як професійні або педагогічні (наведені вище),

можна знайти відображення ключових компетентностей у професійних. Це є підтвердженням того, що для усунення таких розбіжностей у думках потрібно мати нормативний документ (професійний стандарт підготовки асистента вчителя, вихователя), який буде слугувати відправною точкою при розробці освітніх програм в закладах вищої освіти і орієнтувати науково-педагогічну спільноту на формування яких компетентностей повинен бути спрямований освітній процес.

Сьогодні при розробці освітніх програм та формуванні їх змісту ми можемо спиратися на перелічені вище інструктивні документи, які дають змогу зорієнтуватися в трудових функціях асистента вчителя та вимогах до його знань та вмінь.

Трудові функції асистента вчителя перелічені в документах [11,13,14]. Спробуємо дати їх загальну характеристику.

Організаційна функція полягає у наданні допомоги вчителю в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням, учню з ООП в організації його навчальної діяльності та створенні безпечних умов навчання.

Навчально-розвивальна функція полягає у наданні освітніх послуг учням з ООП та здійсненні їх соціально-педагогічного супроводу, створенні сприятливих умов для їх розвитку.

Діагностична функція полягає у спільній з вчителем діяльності щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП, самостійному вивченні і аналізі динаміки їх розвитку, виконання ними індивідуальної програми.

Прогностична функція полягає у участі у розробленні індивідуальної програми розвитку.

Консультативна функція полягає у співпраці з батьками учнів з ООП та іншими учасниками освітнього процесу, надані їм консультативної допомоги.

З огляду на наведені вище трудові функції асистента вчителя та нормативні документи, що регламентують його діяльність, можна визначити, якими знаннями повинен володіти майбутній фахівець [14] та на цій основі розробити орієнтовний перелік освітніх компонентів для використання в процесі навчання в закладах вищої освіти (таблиця 1). Наступною групою, на які ми умовно розподілили посади, на які можуть бути працевлаштовані випускники освітньої програми Української інженерно-педагогічної

академії, це ті, що передбачають організаційно-виховну і організаційно-масову діяльність в межах і поза межами освітнього процесу. Як і у випадку з першою групою посад педагогічних працівників, ми також не маємо професійних стандартів, які б регламентували їх діяльність.

Класифікатор професій дає нам посилання на довідник кваліфікаційних характеристик працівників №87 (житлове та комунальне господарство населених пунктів) для професії педагога-організатора (і передбачає, що він організовує всю виховну, спортивну і культурно-масову роботу з дітьми і дорослим населенням за місцем проживання, а не в шкільних та позашкільних закладах освіти) та №80 (соціальні послуги) для професії методист позашкільного закладу (в якому по факту наведена кваліфікаційна характеристика методиста навчально-методичної роботи з надання соціальних послуг). Професії вихователь в освітніх установах, організатор позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми не мають посилань на довідники кваліфікаційних характеристик.

В 2013 році було видано Довідник кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів, але він дуже швидко втратив свою чинність (у 2014 році) [8]. В ньому як раз були наведені кваліфікаційні характеристики методиста позашкільного навчального закладу, педагога організатора, асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням. Незважаючи на те, що довідник втратив чинність, він створив орієнтири для розробки посадових інструкцій означених вище посад педагогічних працівників на які спираються розробники освітніх програм закладів вищої освіти.

Зосередимо свою увагу на посаді педагога-організатора. Загальна характеристика посади педагога-організатора взята з посадової інструкції. Як відомо посадові інструкції розробляє і затверджує роботодавець на основі типових кваліфікаційних характеристик, враховуючи конкретні завдання та обов'язки, функції, права та відповідальність працівників. З інформації, яка наведена вище, ми розуміємо, що немає ні чітко визначеної кваліфікаційної характеристики педагога-організатора ні професійного стандарту, але на теренах Інтернету (наприклад, на сайтах закладів освіти) є посадові інструкції педагога-організатора, розроблені і затверджені конкретним роботодавцем. Переглянувши

Таблиця 1

Знання асистента вчителя та орієнтовні навчальні дисципліни необхідні для їх формування

Асистенту вчителя потрібні знання:	Орієнтовний перелік навчальних дисциплін
Основ законодавства України про освіту, соціального захисту; міжнародних документів про права людини й дитини; державних стандартів освіти; нормативних документів з питань навчання та виховання	Нормативно-правові засади організації освітнього процесу (та соціальної роботи) Нормативно-правові засади інклюзивної освіти
Сучасних досягнень науки і практики в галузі педагогіки	Освітні інновації Інноваційні технології навчання і виховання
Психолого-педагогічних дисциплін	Педагогіка Історія педагогіки Педагогічна психологія Психологія Психологія особистості, мислення і мотивації Інклюзивна педагогіка Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП
Особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку	Основи інклюзивної освіти та виховання Соціально-педагогічна робота Основи корекційної педагогіки Соціальна педагогіка Вікова психологія
Ефективних методів, форм та прийомів роботи з дітьми з ООП, індивідуального та диференційованого підходів	Дидактично-методичне забезпечення діяльності асистента вчителя Теорія та методика виховної роботи Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі Проектування педагогічної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі Технологія роботи вчителя та асистента вчителя в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання
Рівнів адаптації навчального та фізичного навантаження	Ергономічні аспекти соціального та освітнього середовища Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження
Методів використання сучасних технічних засобів та обладнання	Сучасні інформаційні засоби навчання Інформаційні технології навчання Хмарні технології
Основ роботи з громадськістю та сім'єю	Педагогіка сімейного виховання Командна робота в освітньому середовищі (в т.ч. інклюзивному) Теорія та методика співпраці освітніх закладів з сім'єю
Етичних норм і правил організації навчання та виховання дітей	Комунікативні процеси в педагогічній діяльності Конфліктологія Етика педагогічної діяльності
Норм та правил ведення педагогічної документації	Документація асистента вчителя

певну кількість таких інструкцій ми дійшли висновку, що всі вони є ідентичними, незалежно від того, хто є їх розробником. У всіх інструкціях наводиться наступна характеристика посади даного фахівця.

Зосередимо свою увагу на посаді педагога-організатора. Загальна характеристика посади педагога-організатора взята з посадової інструкції. Як відомо посадові інструкції розробляє і

затверджує роботодавець на основі типових кваліфікаційних характеристик, враховуючи конкретні завдання та обов'язки, функції, права та відповідальність працівників. З інформації, яка наведена вище, ми розуміємо, що немає ні чітко визначеної кваліфікаційної характеристики педагога-організатора ні професійного стандарту, але на теренах Інтернету (наприклад, на сайтах закладів освіти) є посадові інструкції педагога-організатора, розроблені і затверджені конкретним роботодавцем. Переглянувши певну кількість таких інструкцій ми дійшли висновку, що всі вони є ідентичними, незалежно від того, хто є їх розробником. У всіх інструкціях наводиться наступна характеристика посади даного фахівця.

Педагог-організатор - фахівець, що організує позакласну і позашкільну роботу у сфері додаткової освіти дітей. Керує роботою клубів, кружків, секцій і інших об'єднань, що функціонують в освітніх установах і організовує діяльність учнів за технічним, художнім, спортивним і туристично-краєзнавчими напрямками. Проводить масові заходи (вечори, свята, олімпіади та ін.), організовує відпочинок дітей під час канікул. Сприяє творчому розвитку учнів. Залучає до виховної роботи з школярами установи культури і спорту, громадські організації [6].

Цікавим є історико-ретроспективний аналіз становлення та розвитку посади педагога-організатора здійснений В. Гусак [4]. У своїй статті авторка наводить сучасне тлумачення посади педагога-організатора і розглядає його як: педагогічного працівника з вищою педагогічною освітою, який виступає одним із ключових суб'єктів організації виховного процесу у розрізі професійних обов'язків; фасилітатора, тьютора, модератора індивідуальної освітньо-виховної траєкторії окремого учня, діяльності шкільного об'єднання, учнівського самоврядування, дозвілєвої діяльності, суспільно-корисних справ; партнера і посередника між дітьми і дорослими; людину, яка готова до професійного саморозвитку та самовдосконалення, любить свою справу та дітей, фахово працює і є успішним [4].

В процесі своєї наукової діяльності В. Гусак обґрунтувала, розробила та експериментально перевірила модель розвитку професійної компетентності педагога-організатора в умовах післядипломної освіти. Вона наводить авторське розуміння поняття

«професійна компетентність педагога-організатора» - інтегральна характеристика особистості, що дозволяє фахово здійснювати професійну діяльність відповідно до визначених стандартів, завдяки систематизованій сукупності знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду, професійно важливих якостей, достатніх для досягнення показників високого рівня продуктивності [3].

В структурі професійної компетентності В. Гусак визначає наступні компоненти [3]:

- *мотиваційно-ціннісний* - характеризує інтереси, мотиви, потреби розвитку професійної компетентності;

- *когнітивний* - окреслює відповідну систему динамічних знань, яка забезпечує якість розвитку професійної компетентності;

- *діяльнісний* - комплекс продуктивних педагогічних дій на основі сукупності набутих знань та вмінь;

- *особистісний* - професійно-особистісні характеристики, що визначають поведінкову, індивідуально-психологічну, організаційну складові та професійний розвиток фахівця.

Оскільки наукова діяльність В. Гусак зосереджена на післядипломній освіті, в її роботах йде мова про розвиток професійної компетентності педагога-організатора, маючи на увазі, що вона (професійна компетентність) відповідним чином вже була сформована у фахівця в процесі його навчання в закладі вищої освіти. Але оскільки у нас мова йде саме про процес навчання майбутніх фахівців в закладах вищої освіти, зосередимо нашу увагу на тому, за допомогою яких освітніх компонентів сформувати професійну компетентність педагога-організатора.

З огляду на посадові обов'язки педагога-організатора, можна визначити, якими знаннями та вміннями повинен володіти майбутній фахівець і на цій основі розробити орієнтовний перелік освітніх компонентів (таблиця 2) для використання в процесі навчання в закладах вищої освіти (як і у випадку з асистентом вчителя).

На підставі перелічених в таблицях 1 та 2 знань формуються відповідні вміння, що в сукупності дозволяє підготувати компетентного фахівця.

Наведений в таблицях 1 та 2 орієнтовний перелік навчальних дисциплін не означає, що всі вони в такій кількості і з такими назвами повинні увійти до освітньої програми. Це свідчить про їх варіативність та можливість обрати з наведеного переліку ту дисципліну, яка, на думку розробників конкретної

Таблиця 2

Знання педагога-організатора та орієнтовні навчальні дисципліни необхідні для їх формування

Педагог-організатор повинен знати:	Орієнтовний перелік навчальних дисциплін
Конституцію України; Закони України; укази Президента України; постанови та рішення Верховної Ради України; постанови Кабінету Міністрів України щодо освітньої галузі; накази та розпорядження Міністерства освіти і науки України; Декларацію прав і свобод людини; Конвенцію про права дитини; інші законодавчі та нормативно-правові акти з питань освіти	Законодавство про освіту Нормативно-правові засади організації освітнього процесу Нормативно-правові засади інклюзивної освіти
Педагогіку	Педагогіка, Історія педагогіки Інклюзивна педагогіка Педагогіка дозвілля, Позашкільна педагогіка
Психологію, вікову фізіологію	Педагогічна психологія, Психологія Психологія особистості, мислення і мотивації Вікова психологія Психологічні основи виховного процесу Специфіка роботи з дітьми з ООП в освітніх закладах
Досягнення сучасної психолого-педагогічної науки і практики	Освітні інновації Інноваційні технології навчання і виховання Психолого-педагогічні інновації Сучасні виховні технології Креативні технології в позашкільній освіті
Методику організації масових заходів	Організація та режисура масових (або виховних) заходів Методика роботи в позашкільних закладах освіти Методика виховної роботи у закладах освіти Методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями Методика організації дозвіллевої діяльності Методика організації позакласної роботи Методика гурткової роботи Соціально-виховна робота в закладах оздоровлення та відпочинку
Методику організації та функціонування учнівського самоврядування	Основи учнівського самоврядування
Основи роботи з батьками, організаціями	Командна робота в освітньому середовищі (в т.ч. інклюзивному) Теорія та методика співпраці освітніх закладів з сім'єю
Основи волонтерської діяльності	Історія волонтерського руху Організація волонтерської діяльності Методика організації добродійної діяльності Методика організації волонтерського руху
Правила і норми охорони і безпеки праці, правила виробничої санітарії та пожежної безпеки	Ергономічні аспекти соціального та освітнього середовища Охорона праці та безпека життєдіяльності Нормативне забезпечення охорони праці в закладах освіти

З наведеної в таблицях 1 та 2 інформації можна виділити як однакові для різних фахівців знання (наприклад, психолого-педагогічного характеру, методів організації

освітнього та виховного процесу, роботи зі здобувачами освіти (в тому числі з ООП), батьками, колегами, організаціями, раціональної та безпечної організації

освітнього середовища тощо), так і ті, що потрібні окремим педагогічним працівникам. Подібні вимоги до знань фахівців свідчать про можливість їх підготовки за однією освітньою програмою, в якій зміст та специфіка майбутньої професійної діяльності педагогічних працівників буде відображена у відповідних освітніх компонентах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином на прикладі освітньої програми «Освітні, педагогічні науки» Української інженерно-педагогічної академії, нами було наведено приклад формування її змісту (вибір освітніх компонентів). Остаточний перелік освітніх

компонентів формується розробниками освітньої програми у співпраці зі стейкхолдерами. Перегляд освітніх компонентів та їх коригування відбувається з певною періодичністю з метою їх адаптації під мінливі умови сьогодення та врахування сучасного стану організації освіти в Україні. Подальша діяльність науково-педагогічних працівників полягає в наповненні освітніх компонентів відповідним змістом, підборі завдань практичного спрямування для формування відповідних вмінь у майбутніх фахівців, розробка на цій основі силабусів та робочих програм навчальних дисциплін, навчально-методичного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва та ін. – Харків : Ранок, 2019. – 216 с.

2. Гончарова І. Професійна компетентність асистента вчителя як складник успішної реалізації освітнього процесу з дітьми з особливими освітніми потребами / І. Гончарова // Освіта на Луганщині. – 2021. – № 4(65). – С. 41–47.

3. Гусак В. Розвиток професійної компетентності педагога-організатора в умовах післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. Гусак ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2018. – 22 с.

4. Гусак В. Становлення та розвиток посади «педагог-організатор»: історико-ретроспективний аналіз / В. Гусак // Педагогічні науки. – 2017. – Вип. LXXV, т. 1. – С. 23–28.

5. Національний класифікатор України «Класифікатор професій ДК 003:2010» [Електронний ресурс] : наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. № 327. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення 20.11.2022р.).

6. Педагогу-організатору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.calameo.com/books/0009876496bc7264a1272> (дата звернення 20.11.2022р.).

7. Практика асистента педагога: міжнародний й український контекст: результати дослідження / О. Федоренко, О. Мартинчук, Н. Софій, Г. Лук'янова, О. Кошіль, Т. Симоненко, Л. Байда, Ю. Найда. – Київ : ФОП Парашин, 2020. – 122 с.

8. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 01.06.2013 р. № 665. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0665729-13#Text> (дата звернення 10.11.2022р.).

9. Про затвердження переліку галузей та спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [Електронний ресурс] : Постанова Каб. М-в України від 29.04.2015р. № 266. – Режим доступу :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.11.2022р.).

10. Про затвердження Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс] : Постанова Каб. М-в України від 14.06.2000 р. № 963. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.11.2022р.).

11. Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти [Електронний ресурс] : наказ МОНУ від 8.06.2018р. № 609. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення 20.11.2022р.).

12. Татаринцев О. Компетентнісний підхід до підготовки асистента вчителя для роботи в інклюзивних класах / О. Татаринцев // Зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяч. 97-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 29-30 верес. 2015 р. / уклад. О. Е. Жосан. – Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. – С. 397–400.

13. Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 н.р. [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 31.08.2020р. №1/9–495. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodog-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci> (дата звернення 20.11.2022р.).

14. Щодо посадових обов'язків асистента вчителя [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 25.09.2012р. №1/9–675. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text> (дата звернення 10.11.2022р.).

References

1. Kolupaieva, AA 2019, *Asystent vchytelia u zakladi zahalnoi serednoi osvity z inkliuzyvnoiu formoiu navchannia*, [Teacher's assistant in a general secondary education institution with an inclusive form of education], Ranok, Kharkiv.
2. Honcharova, I 2021, 'Profesiina kompetentnist asystenta vchytelia yak skladnyk uspishnoi realizatsii osvitnoho protsesu z ditmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy', [Professional competence of a teacher's assistant as a component of successful implementation in the educational process involving children with special educational needs], *Osvita na Luhanshchyni*, no 4(65), Pp. 41-47.
3. Husak, V 2018, 'Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahoha-orhanizatora v umovakh pisliadyplomnoi osvity', [Development of professional competence of a teacher-organiser in postgraduate education], Kand.ped.n. thesis, Zhytomyr. derzh. univer. im. I. Franka, Zhytomyr.
4. Husak, V 2017, 'Stanovlennia ta rozvytok posady «pedahoh-orhanizator»: istoryko-retrospektyvnyi analiz', [Formation and development of the position of "teacher-organizer": historical and retrospective analysis], *Pedahohichni nauky*, iss. LXXV, vol. 1, Pp. 23-28.
5. Derzhspozhyvstandart Ukrainy 2010, *Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy «Klasyfikator profesii DK 003:2010»*, [National Classifier of Ukraine "Classification of Occupations DK 003:2010"], viewed 20 November 2022 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>>.
6. Machishin, GS 2013, *Pedahohu-orhanizatoru*, [For the teacher-organizer], viewed 20 November 2022 <<https://www.calameo.com/books/0009876496bc7264a1272>>
7. Fedorenko, O, Martynchuk, O, Sofii, N, Lukianova, H, Koshil, O, Symonenko, T, Baida, L & Naida, Yu 2020, *Praktyka asystenta pedahoha: mizhnarodnyi y ukrainskyi kontekst: rezultaty doslidzhennia*, [The practice of teaching assistant: international and Ukrainian context: research results], FOP Parashyn, Kyiv.
8. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2013, *Pro zatverdzhennia kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii (posad) pedahohichnykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv navchalnykh zakladiv*, [On approval of qualification characteristics for professions (positions) of pedagogical and scientific-pedagogical staff of educational institutions], viewed 10 November 2022 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0665729-13#Text>>.
9. Kabinet Ministriv Ukrainy 2015, *Pro zatverdzhennia pereliku haluzei ta spetsialnosti za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity*, [On approval of the list of industries and specialties in which higher education applicants are trained], viewed 10 November 2022 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>>.
10. Kabinet Ministriv Ukrainy 2000, *Pro zatverdzhennia Pereliku posad pedahohichnykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv*, [On approval of the list of teaching and research staff positions], viewed 20 November 2022 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-%D0%BF#Text>>.
11. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2018, *Pro zatverdzhennia Prymirnogo polozhennia pro komandu psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zakladi zahalnoi serednoi ta doshkilnoi osvity*, [On approval of the Model Regulations on the team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs in general secondary and preschool education institutions], viewed 20 November 2022 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>>.
12. Tatyantsev, O 2015, 'Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky asystenta vchytelia dlia roboty v inkliuzyvnykh klasakh', [Competency-based approach to training teacher assistants to work in inclusive classrooms], *Zbirnik mater. Vseukr. naukovo-metod. konferentsii, prysviachenoi 97-richchuu vid dnia narodzhennia V.Sukhomlynskoho, Ekskliuzyv-system, Kirovohrad*, Pp. 397-400. [in Ukrainian].
13. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2020, *Shchodo orhanizatsii navchannia osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u zakladakh zahalnoi serednoi osvity u 2020/2021 n.r.*, [On the educational process for persons with special educational needs in general secondary education institutions in 2020/2021 academic years], viewed 10 November 2022 <<https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-zakladakh-zagalnovi-serednovi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>>.
14. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2012, *Shchodo posadovykh obov'язkiv asystenta vchytelia*, [About the job responsibilities of a teacher's assistant], viewed 20 November 2022 <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text>>.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2022 р.